

DE HEMELSE JAGER

Roberto Calasso

De hemelse jager

Uit het Italiaans vertaald
door Els van der Pluijm

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze vertaling is mede mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage van het Italiaanse ministerie van Buitenlandse Zaken en Internationale Samenwerking via het Italiaans Cultureel Instituut te Amsterdam.

Questo libro è stato tradotto anche grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano attraverso l'Istituto Italiano di Cultura in Amsterdam.

Oorspronkelijke titel *Il cacciatore celeste*

© 2016 Adelphi Edizioni, Milaan

© 2020 Nederlandse vertaling Els van der Pluijm / Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagillustratie © Heritage Art/Heritage Images/Getty Images

NUR 302

ISBN 978 90 284 2773 0

www.wereldbibliotheek.nl

Inhoud

I	In de tijd van de Grote Raaf	9
II	De Heerseres over de Dieren	35
III	De speer met de gouden punt	59
IV	Het korte tijdperk van de helden	75
V	Wijzen en predatoren	95
VI	De laatste nacht van Zeus op aarde	149
VII	<i>Spuma fui</i>	161
VIII	Het Nachtberaad	187
IX	De nacht van de hermokopidai	223
X	De beschouwer	235
XI	Beelden	269
XII	O Egypte, Egypte...	285
XIII	Het goddelijke vóór de goden	307
XIV	De terugkeer naar Eleusis	329

Bronnen 363

Index van namen, plaatsen en werken 401

Wat is de god of de niet-god of wat daartussen ligt?

Euripides, *Helena*

I

In de tijd van de Grote Raaf

In de tijd van de Grote Raaf was ook het onzichtbare zichtbaar. En veranderde het voortdurend van gedaante. Dieren waren destijds niet per se dieren. Het konden wel dieren zijn, maar ook mensen, goden, een soort heersers, demonen, voorouders. En dus waren mensen niet per se mensen maar konden ze ook een overgangsvorm van iets anders zijn. Er waren geen aanknopingspunten om een verschijning te herkennen. Je moest degene die verscheen al kennen, zoals je een vriend of een tegenstander kent. Alles vond plaats binnen één enkele stortvloed van vormen, van de spinnen tot de doden. Dat was het rijk van de metamorfosen.

Die gedaanteverwisselingen gingen maar door, zoals later alleen nog in de grot van de geest. Dingen, dieren, mensen: nooit duidelijk onderscheiden, altijd voorlopig. Toen een groot deel van het bestaande zich terugtrok in het onzichtbare, hield het daarom nog niet op te gebeuren. Maar het werd wel makkelijker te denken dat het niet gebeurde.

Hoe kon het onzichtbare weer zichtbaar worden? Door tromgeroffel. De strakgespannen huid van een dood dier was het rijdier, was de reis, de glinsterende stofwolk. Het leidde je daarheen waar het gras gromt, waar rietstengels kreunen, waar zelfs een naald het dikke grijs niet kan doorprikken.

Toen de jacht begon, was het geen mens die een dier achtervolgde. Het was een wezen dat een ander wezen achtervolgde. Niemand had met zekerheid kunnen zeggen wie het ene en wie het andere was. Het achtervolgde dier kon een getransformeerde mens zijn of een god of gewoon een dier of een geest of een dode. En op zekere dag voegden de mensen aan hun vele uitvindingen een nieuwe toe: ze begonnen zich te omringen met dieren die zich aan de mensen aanpasten, terwijl het heel lang de mensen waren geweest die de dieren imiteerden. Ze werden tam – en al een beetje suffig.

Vanwaar al die aarzelingen voordat ze op jacht gingen naar de Beer? Omdat de Beer ook een Mens zou kunnen zijn. Je moest goed op je woorden letten, want de Beer hoorde alles wat er over hem werd gezegd, hoe ver hij ook was. Ook als hij zich terugtrok in zijn hol, zelfs als hij sliep, volgde de Beer nog steeds de gebeurtenissen op de wereld. ‘De aarde is het oor van de Beer,’ werd gezegd. Als men samenkwam om tot de jacht te besluiten, werd de Beer nooit genoemd. En in het algemeen werd de Beer, als er over hem werd gepraat, nooit bij zijn naam genoemd. Hij was ‘de Oude’, ‘de Zwarte Oude’, ‘Grootvader’, ‘Neef’, ‘de Eerbiedwaardige’, ‘het Zwarte Beest’, ‘Oom’. Wie zich opmaakte voor de jacht hield zijn mond dicht. Behoedzaam, geconcentreerd, wisten ze dat het minste geluid zou volstaan om de onderneming te laten mislukken. Als de Beer onverhoeds opdrukt in het woud, is het raadzaam opzij te gaan, zijn hoed af te nemen en te zeggen: ‘Ga uw gang, Hooggeëerde.’ Anders moet iemand proberen hem te doden. Alles van de Beer is kostbaar. Zijn lichaam is geneeskrachtig. Als het lukte hem te vellen, gingen ze er als hazen vandoor. Later verschenen ze weer ter plekke, als toevallige voorbijgangers. En ontdekten ze tot hun stomme verbazing dat onbekenden de Beer hadden gedood.

Het eerste goddelijke wezen waarvan de naam niet mocht worden uitgesproken was de Beer. In dat opzicht was het monotheïsme niets nieuws maar een reprise, verstarring. Nieuw was het verbod op beelden.

Voordat ze de Beer aanvielen – of meteen erna – spraken ze tegen hem, wetende dat de Beer elk woord van hen begreep. ‘Wij waren het niet,’ zeiden sommigen. Ze bedankten de Beer omdat hij zich liet doden. Vaak verontschuldigden ze zich. Sommigen zeiden zelfs: ‘Ik ben arm, daarom jaag ik op je.’ Sommigen zongen terwijl ze de Beer doodden, zodat de stervende Beer kon zeggen: ‘Dat is een prachtig lied.’

De schedel van de Beer hingen ze aan de takken van een boom, soms met tabak tussen de tanden, soms versierd met rode strepen. Ze bonden er linten aan, stopten de botten in een bundel en hingen die aan een andere boom. Als er een bot kwijtraakte, hield de geest van de Beer de jager daarvoor verantwoordelijk. De snuit kwam op een geheime plek in de bossen terecht.

Als ze een welp van de Beer vingen, zetten ze hem in een kooi. Hij werd vaak gevoed door de vrouw van de jager. Zo groeide hij op, tot de kooi op een dag open werd gezet en ‘dat lieve kleine goddelijke wezen’ werd uitgenodigd voor het feest waarop het zou worden geofferd. Iedereen danste om de beer en

klapte in de handen. De vrouw die hem had gevoed huilde. Dan richtte een jager een paar woorden tot de Beer: ‘O jij goddelijke, je bent naar de wereld gezonden zodat wij op je kunnen jagen. O, jij kostelijke kleine godheid, we aanbidden je; aanhoor ons gebed. We hebben je met veel moeite gevoed en grootgebracht, omdat we van je houden. Nu je groot bent, zullen we je straks naar je vader en moeder sturen. Als je bij hen bent, doe dan een goed woordje voor ons en vertel ze hoe vriendelijk we zijn geweest; kom alsjeblieft naar ons terug, dan zullen wij je offeren.’ Daarna doodden ze hem.

Het oudste denken, dat als eerste geen behoefte had zich te presenteren als verhaal, manifesteerde zich in de vorm van de *aforismen over de jacht*. Als een fluistering, als kinderrijmpjes overgeleverd te midden van tenten en vuren.

‘Wild is gelijkwaardig aan menselijke wezens, het is alleen heiliger.’

‘De jacht is puur. Wild houdt van pure mensen.’

‘Hoe zou ik kunnen jagen als ik niet eerst tekende?’

‘Het grootste gevaar van het leven is dat het voedsel van de mensen geheel uit zielen bestaat.’

‘De ziel van de Beer is een miniatuur Beer die zich in zijn hoofd bevindt.’

‘De Beer zou kunnen praten, maar onthoudt zich daar liever van.’

‘Door tegen de Beer te praten en hem bij zijn naam te noemen, wordt hij vriendelijk en ongevaarlijk.’

‘Een dilettant die offert neemt meer wild weg dan een bekwaam jager die niet offert.’

‘De dieren waarop wordt gejaagd zijn als lonkende vrouwen.’

‘De vrouwtjesdieren verleiden de jagers.’

‘Elke jacht is een jacht op zielen.’

Aanvankelijk was niet eens duidelijk waar de jacht toe diende. Als een acteur op het toneel die probeert in het personage door te dringen, probeerden zij predatoren te worden. Maar sommige dieren renden harder. Andere waren angstaanjagend en waakzaam. Bovendien, doden, wat was dat? Als de mens de Beer werd, raakte hij zichzelf wanneer hij hem doodde. Nog geheimzinniger was het verband tussen doden en eten. Wie eet, laat iets verdwijnen. Dat was zelfs nóg geheimzinniger dan doden. Waar blijft datgene wat verdwijnt? In het onzichtbare. Dat op den duur krioelt van de aanwezigheden. Niets is levendiger dan afwezigheid. Wat dan te doen met al die wezens? Misschien hun overgang naar afwezigheid faciliteren, een deel van de reis samen met hen afleggen. Doden was als afscheid nemen. En vereiste zoals elk afscheid bepaalde gebaren, bepaalde woorden. Ze begonnen offers op te dragen.

De jacht ontstaat als een onvermijdelijke handeling en eindigt als een vrijblijvende handeling. Ze kent een reeks rituele procedures die aan de daad (het doden) voorafgaan en erop volgen. Deze daad kan alleen worden afgebakend in de tijd, zoals de prooi in de ruimte. Maar het verloop van de jacht zelf is onbemoensbaar en onbeheersbaar, net als de coïtus. Niemand weet wat er tussen jager en prooi gebeurt als ze tegenover elkaar staan. Het staat echter wel vast dat de jager voor de jacht blijk geeft van zijn toewijding. En zich na de jacht verplicht voelt zich van een schuld te zuiveren. Hij ontvangt het gedode dier als een eerbiedwaardige gast in zijn hut. De jager fluistert voor de zojuist aan stukken gehakte Beer een verbluffend liefdevol gebed: ‘Sta me toe je ook in de toekomst te doden.’

De prooi vereist zorgvuldig richten: de blik die isoleert, het gezichtsveld terugbrengt tot één punt. Een vorm van kennis die achtereenvolgende cesuren inhoudt, figuren losmaakt van hun achtergrond. Ze afbakent, isoleert als doelwit. Eigenlijk is dat losmaken al hetzelfde als raken. Anders is er geen verhaal. De mythen zijn het telkens weer over elkaar schuiven van losgesneden profielen. Door deze manier van kennen tot het uiterste door te drijven, profielen samen te voegen, wordt het achtergronddoek waaruit ze waren gesneden hersteld. Dat is de kennis van de jager.

Voor landbouw en veeteelt was het dier alleen dier, voorgoed gescheiden van de mens. Maar voor de jagers was het dier nog een ander wezen, dier noch mens, bejaagd door wezens die dier noch mens waren. Toen de gebeurtenis plaats-

vond die dé gebeurtenis was van elke geschiedenis vóór de geschiedenis, toen zich de scheiding voltrok tussen iets wat ‘dier’ zou worden genoemd en iets wat zichzelf ‘mens’ zou noemen, bedacht niemand dat de wijsheid – de oude en de nieuwe wijsheid – kon zetelen in iets wat niet tot beide levensvormen behoorde. In de grotten en wouden van de Pilion werd Cheiron de Centaur de bron van de wijsheid, degene die beter dan alle anderen over rechtvaardigheid, astronomie, geneeskunde en de jacht kon onderrichten. Dus vrijwel alles wat er destijds te onderrichten viel.

Voor de door Cheiron grootgebrachte helden was de jacht het voornaamste element van de *paideia*. Maar die ‘opvoeding’, die eerste proeve van de *arete*, de ‘heldhaftigheid’ die later zo vaak zou worden aangehaald, speelde zich geheel buiten de grenzen van de samenleving af. En had geen nut. De jacht waarmee de helden zich bezighielden diende niet om de gemeenschap te voeden. Het was een eenzame, bloederige aangelegenheid, *zonder ander doel*. Bij de jacht keert het dier zich tegen zichzelf en probeert het zichzelf om te brengen. Eerder dan hoofdrolspelers in talloze verhalen over metamorfosen, waren de grote jagers zelf het resultaat van een metamorfose. Alvorens wolven of ratten te doden, was Apollo wolf en rat. Alvorens berinnen te doden, was Artemis zelf berin geweest. Het pathos van de jacht, de medeplichtigheid tussen jager en prooi, gaat terug tot de oorsprong, toen de jager zelf het dier was, toen Apollo generaal was van een rattenleger en aanvoerder van een roedel wolven. Het fundament van de jacht was een ontdekking van de logica: de werking van de negatie. Deze essentiële en opwindende ontdekking moest telkens weer worden bevestigd, herhaald. Terwijl het leven in de stad zinderde, speelde zich in de bergen – parallel – een ander leven af. Onvermoeibaar en eenzaam zetten Apollo, Artemis en ook Dionysos de jacht voort. De energie die door hun avonturen vrijkwam was de noodzakelijke premisse, het verborgen stramien achter de handel op de markt, de slaap van de gezinnen, het zwoegen op het land. Niets van alles waaruit het stadsleven bestond had kunnen voortbestaan zonder die achtervolgingen, die hinderlagen in de bergen, zonder die afgeschoten pijlen en dat bloed. Je zou kunnen zeggen dat de samenleving zich misschien nooit levend en echt genoeg zou hebben gevoeld zonder dat parallelle, overbodige, zwerfende leven van de goddelijke jagers die door de bossen dwaalden. Net als het gebed van de monnik hield het geluidloze draven van de goddelijke jagers de muren om de stad overeind, of was het zelfs dat draven wat haar beschermde, als een eeuwigdurende wervelwind.

Tijdens de jacht werden de mensen metafysische dieren. De landbouw zou aan het denken maar één essentieel gegeven toevoegen: het ritme, de afwisseling van bloeien en verwelken. Maar de landbouw zou wel veel bijdragen aan de druk van de samenleving op de mens. De grote steden zijn de nalatenschap van de plekken waar voor het eerst voedselvoorraden werden bewaard, in hoge kruiken in magazijnen. De jagers hadden uiteraard geen benul van voorraden. Die hadden inventarislijsten noch annalen.

In Rocky Hill, het hart van Californië, stond de paleo-antropoloog Jean Clottes voor een beschilderde rotswand. Zijn gids was Hector, een Yokut-indiaan, de bewaker van die plek. Clottes concentreerde zich op een figuur die hem deed denken aan een sjamaan met zijn trommel. ‘Dat is een beer,’ zei Hector. Verbaasd antwoordde de paleo-antropoloog: ‘Ik zou denken dat het een mens was.’ ‘Dat is hetzelfde,’ zei Hector, en zweeg.

Een van de tekens van de afstand tot het dier was de vermomming van een groep mannen als een roedel wolven: eindelijk onderling inwisselbaar, gelijk, als de spaken van een wiel. De opwinding was tweeledig en simultaan: die van het opgejaagde dier dat de gedaante aanneemt van een predator – de roes van de macht en de metamorfose, al lag die nog steeds binnen de begrenzing van het dier, en die van het wezen dat gelijkheid ontdekt, plaatsvervanging, gelijkwaardigheid – en de roes van het weten, die niet tot uiting komt in enig zichtbaar teken, maar een cesuur aanbrengt die voortaan onoverbrugbaar zal zijn. De eerste gelijken waren de wolven en de doden. Dat roedel van wezens die stuk voor stuk het duplicaat leken van de ander betekende een beslissende stap naar de abstractie: sindsdien droeg de wereld het stempel van de identiteit. Dat was hun onzichtbare vaandel. Het aanzien daarvan kwam tot uiting in een veelzijdige, ronddolende, alomtegenwoordige figuur.

De eerste kunstgreep om los te komen van de dierlijke continuïteit was het masker, de camouflage. Dat roedel wolven dat door het woud zwierf bestond uit de eerste mensen, de eersten die zich zo onherroepelijk mens voelden dat ze besloten zich te vermommen als wolven. Toen de mens eenmaal alleen mens was, kon nog een laatste doek hem aan de wereld onttrekken: een maskertje van zijde of fluweel dat de mond vrijliet. In het Frans heet dat *loup*: omdat sommige wolven op hun snuit al de tekening van een masker hebben, alsof ze de mens uitnodigden om ze te imiteren door een wolvenmasker te dragen.

Zonder tamboerijn geen sjamaan. Maar alleen de sjamaan kan de tamboerijn tot leven wekken. Aanvankelijk is de tamboerijn naakt, een strakgespannen dierenhuid in een cirkel van hout. In de loop van de tijd wordt hij opgeluisterd met stukjes metaal, kleine, rinkelende figuurtjes. Hij wordt steeds voller. Het houten gedeelte wordt uit een berken- of lariksstam gesneden. De metalen onderdelen zijn bij voorkeur oud. Het liefst afkomstig van andere sjamanen. Het eerste geluid van de tamboerijn klinkt als het zoemen van een zwerm insecten en het verre gerommel van de donder. Als het aanzwelt wordt het een paard, dan adelaar. Als twee sjamanen de strijd aangaan, drupt uit de tamboerijn van de verliezer bloed. Bij de dood van een sjamaan wordt zijn tamboerijn aan de takken van de dichtstbijzijnde boom gehangen.

De sjamaan moest noodgedwongen handelen in een wereld die de anderen ontging. Als hij daar de strijd aanging met een andere sjamaan, riep hij hele scharen geesten te hulp. Hij had een verschroeiende blik, die hij vaak verhulde door een hoofddekseel met franje. Wat de boog was voor de jager, was de tamboerijn voor de sjamaan. Dankzij de boog kon de jager zichzelf transformeren tot een dier dat bliksemsnel opspringt, met een dodelijke greep. De tamboerijn was het meer waarin de sjamaan verzonk om een wereld te betreden die anderen niet zagen. Om te beginnen moest de boomstam worden teruggevonden waarvan de ring van de tamboerijn was gemaakt. De sjamaan bracht de tamboerijn tot leven door het verhaal van die boom te vertellen. Ook het vel van de tamboerijn sprak. Het vertelde hoe het had geleefd, tot een jager het had doorstoken. De tamboerijn is de boom en het dier dat is gedood. De sjamaan werd dat dier en die boom. Op dat moment nam de tamboerijn de leiding over de sjamaan. Het was een veer, een rijdier. De sjamaan greep zich vast aan de tamboerijn als aan de manen van een paard.

Er zijn drie werelden en normaal gesproken leven de mensen in de middelste. Maar sjamanen in alle drie. Soms steekt hun hoofd in de ene wereld maar staan hun voeten in een andere. In alle drie die werelden is er dezelfde hoeveelheid leven, gras, wild, bladeren. De geesten zijn soms kleiner dan muggen. Andere keren lijken het, uit de verte gezien, bergen.

Om te jagen moesten ze eerst imiteren. De tred van de patrijs, de beer, het luipaard, de kraanvogel, het sabeldier dansen. Om predator te worden, moesten ze zich de bewegingen van predator en prooi eigen maken. Imitatie leidde dus tot doden. En achter het doden school de imitatie. De prooi werd aangetrokken

en betoverd doordat ze zich in haar eigen taal hoorde roepen. Op dat moment trof de jager haar. Jager en sjamaan zijn zeer nauw aan elkaar verwant. Vaak spreken ze dezelfde geheimtaal, die ook de taal van de dieren is. De sjamaan roept ze aan om hem te beschermen en te helpen, de jager om dicht bij ze te komen en ze te doden. Beide activiteiten zijn heilig – en werpen licht op elkaar. Waar ze elkaar ontmoeten voltrekt zich een diepgaande versmelting. Verder wilde Éveline Lot-Falck niet gaan: ‘In welke mate de taal van de jager en die van de sjamaan inwisselbaar zijn is moeilijk te zeggen. Een deel van het vocabulaire [...] hebben jager en sjamaan waarschijnlijk gemeen – en is misschien door deze laatste aan de eerste geleerd. Rest ons nog erachter te komen in hoeverre het monopolie op die kennis aan de sjamaan is voorbehouden.’ Ofschoon hij onontbeerlijk is voor het succes van de onderneming, neemt de sjamaan nooit deel aan de jacht en is hij er zelfs niet bij aanwezig. Zoals hij er ook geen enkel voordeel van heeft. Zijn rol is het weten.

Het woord ‘sjamaan’ verscheen voor het eerst, in het Russisch, in *Het leven van aartspriester Avvakoem*, geschreven tussen 1672 en 1673. Maar het is Toengoezisch – en afkomstig uit een immens, desolaat en geïsoleerd gebied in Sibirië. De oorsprong ervan is hoogst omstreden: ‘Sommigen wilden het woord herleiden tot het Chinese *sha-men*, anderen tot het Pali *samana*, transcriptie van het Sanskriet *sramana*.’ Tot slot herleidde Laufer het tot het Turkse *kam*. Éveline Lot-Falck wees erop dat Paul Pelliot het woord was tegengekomen in een Jurchen-document uit 1130 (en de Jurchen waren de voorouders van de Toengoezen). Bovendien had hij al zoekend ontdekt dat ‘er in het Toengoezisch nog drie reeksen termen bestaan die het sjamaniseren aanduiden, de eerste verbonden met het idee van vuur als gebed, de tweede met het woord en de derde met het idee heilige kracht’. Vervolgens werden door Lot-Falck verschillende termen voor het sjamaniseren opgespoord in andere Turkse, Altaïsche en Mongoolse talen. De connecties met andere betekenissen waren talrijk. Maar de nuchtere conclusie van het onderzoek luidde als volgt: ‘De etymologie die uit de Toengoezische en Jakoetse termen naar voren komt legt de nadruk op het begrip beweging, motoriek. Allen die het sjamanisme bestuderen zijn dus terecht getroffen door de gebarentaal waaraan het sjamanisme zijn naam ontleent.’

Habent sua fata verba, had Brichot kunnen zeggen. Ontstaan in een piepkleine, afgelegen bevolkingsgroep, is het woord ‘sjamaan’ het *passe-partout* van een soort religieus Esperanto geworden. En dat alles binnen een paar de-

cennia, sinds het boek van Eliade uit 1951. De wereld beschikte blijkbaar niet meer over woorden die een zowel fysieke als psychische reis aanduidden, een toestand – die ‘sjamaniseren’ zal worden genoemd – waarin de grenzen tussen het zichtbare en het onzichtbare elkaar lijken op te heffen, waar het woord en de klank van de tamboerijn, de beweging van het lichaam en de vrijmoedigheid van de geest elkaar afwisselen en door elkaar lopen. Zo sterk moeten de behoefte aan en het gemis van dat woord zijn geweest, dat de verspreiding ervan onstuitbaar en ongenueanceerd was. De afgelopen jaren circuleerde er in Californië een flyer waarop te lezen stond: ‘Sjamanisch financieren is: ons geld verbinden met de geest.’ Het werd ten slotte steeds lastiger te definiëren wat niet sjamanisch is. Wat de sjamanen betreft, die zijn óf in het niets opgegaan óf niet langer herkenbaar.

Sommigen beschouwden de Siberische sjamanen als beklagenswaardige geesteszieken, aangestoken door de mysterieuze kwaal die ‘arctische hysterie’ wordt genoemd en verhevigt naarmate we noordelijker komen. Anderen dachten dat zij als enigen in staat waren zieken te genezen omdat ze wisten, omdat ze de andere wereld hadden gezien die opensplijt achter de wereld die voor anderen de enige bestaande is, en als enigen met de geesten en de doden overweg konden. Die twijfels waren niet alleen van toepassing op de Siberische sjamanen. Met de benodigde transposities en aanpassingen konden ze ook worden toegepast op Empedocles of Paulus. Of op Nietzsche.

Siberische sjamanen onderscheiden zich van de anderen *die weten*, in andere delen van de wereld. Vooral omdat hun zichtbare wereld tot het minimum is teruggebracht. Er zijn geen steden, geen rijken, geen rijkdommen, geen handel. Alleen de taiga, de dieren, de ijzige kou. Om toegang te krijgen tot het onzichtbare moest iemand zich om te beginnen *kleden*, zich omhangen met het weinige tastbare dat macht kan hebben. De kledingstukken van Siberische sjamanen konden wel dertig kilo wegen. Maar degenen die ze droegen bewogen zich evengoed lichtvoetig.

In de *Rig Veda* wordt gesproken over de langharige muni die in ‘vuile rode voden’ gehuld de wind berijden. Ze lieten ‘de goden in zichzelf toe’, bewaakten vanuit de hoogte twee oceanen, in het Oosten en het Westen, begrepen de geest van de Nimfen, de Geesten en de wilde dieren. Ze dronken uit een kom een drank waarvan we niets weten, behalve dat hij verdovend of giftig kon zijn. Die heette *visa*, kwam van de god Rudra en werd aan Rudra teruggegeven.

Ze waren de eerste verschijningsvorm van de asceten, de *yogin*, de *sadhu's* die onafgebroken door India trekken, van de Vedische tijden tot nu toe.

Extase, bezetenheid, woorden die, al naar gelang tijd en plaats, vergezeld gaan van positieve of negatieve connotaties, die allebei *metamorfsche kennis* aanduiden, kennis die degene die kent transformeert op het moment dat die kennis doorbreekt. Wat ze gemeen hebben: een ontvankelijke geest, open voor het toestromen en wegebben van elementen die aanvankelijk vreemdelingen kunnen lijken maar zich wel als permanente gasten kunnen vestigen. Echter, daar waar een Ik verschijnt dat is voorzien van hermetisch gesloten compartimenten en zichzelf als eigenaar van zijn domein beschouwt, krijgt extase noch bezetenheid nog langer toegang. Maar tegelijkertijd wordt de reikwijdte van het kenbare – of alleen maar ervaarbare – enorm teruggebracht. Velen gingen daar prat op, maar het is niet duidelijk waarom. Hoogstens om één reden: hun leven werd rustiger, minder onderhevig aan schokken, alsof ze oogkleppen hadden voorgedaan – en voor hen leek dat de natuurlijke gang van zaken.

Gedragen door witte zwanen vliegt Apollo naar de Hyperboreërs, zoals Abaris op een gouden pijl gezeten van de Hyperboreërs naar Griekenland komt. Sjamaanse reizen. God van het licht, van het metrum, van wolven en ratten, Apollo.

De hemel was de plaats van het verleden. 's Nachts, achterover naar die fonkelende speldenprikken turend, vonden ze terug wat er was gebeurd: een duister, onverstoorbaar doek, bezaaid met minuscule lichtpuntjes. Alleen dat bleef over van de talloze gebeurtenissen, heldendaden, wezens. Alleen dat was uitverkoren om een betekenis te bewaren, een vorm die elke nacht weer oplichtte. Waarvandaan ze ook naar de hemel keken, altijd stuitten ze op de Jager. De jacht was het ijkpunt van het geheugen. De hemel de eerste mnemotechnische ordening. Het uitspannel werd het onderkomen van het verleden, een ongeschonden museum. De onontbeerlijke verhalen fonkelden elke nacht – of werden tijdelijk verhuld door een wolvensluis. Een andere hemel was het oppervlak van de grot, zoals de hemel zelf het inwendige gewelf was van de onafzienbare kosmische grot. Om te mogen jagen, moet er getekend worden.

Op een dag, een dag die minstens vijftigduizend jaar duurde, begonnen de mensen van het laat-paleolithicum te tekenen. Wat dan wel? Die keuze deed zich niet voor: het enig mogelijke object waren de dieren. De dieren waren de macht in beweging, die raakte of moest worden geraakt. Dat ging niet over